

การถอดบทเรียนการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ของพระสงฆ์ในภาวะวิกฤต
โควิด-19 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษา จ.อุบลราชธานี
LESSONS LEARNED: THE NEW NORMAL OF BUDDHIST PRACTICE
AMONG MONKS DURING THE COVID-19 CRISIS IN NORTHEAST
THAILAND: A CASE STUDY OF UBON RATCHATHANI

¹พระครูธีรธรรมบัณฑิต, ²พระครูโกศลวิহারคุณ, ³จรรณศรี มีหนองหว้า

⁴อรุณศรี ผลเพิ่ม และ ⁵กิตติยาพร จันทร์ชม

¹Phrakru Thirathambundit, ¹Phrakru Kosonwiharakol, ²Jaroonsree Meenongwah

²Arunsri Pholperm And ²Kittiyaporn Junchom

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สรรพสิทธิประสงค์, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Boromarajonani College of Nursing Sunpasithhiprasong, Thailand

¹Jaroonsree@bcnsp.ac.th

Received: June 2, 2024; **Revised:** June 23, 2024; **Accepted:** August 30, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ถอดบทเรียนการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่
ของพระสงฆ์ในภาวะวิกฤตโควิด-19 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า 1. การบริหารกิจการคณะ
สงฆ์ ได้แก่ 1) การปกครองของพระสงฆ์มีการปฏิบัติตามวินัยได้ดี โดยเพิ่มการจัดระบบการดูแล

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

²อาจารย์ ดร.สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สรรพสิทธิประสงค์

⁴อาจารย์ ดร.พยาบาลวิชาชีพชำนาญการพิเศษ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สรรพสิทธิประสงค์

⁵ผู้ช่วยผู้อำนวยการ วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สรรพสิทธิประสงค์

พระสงฆ์กลุ่มเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคไวรัสโคโรนา-2019 2) ด้านการศาสนา พระสงฆ์ยังคงช่วยสนับสนุนการสอนพระธรรมควบคู่ไปกับการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันการแพร่กระจายเชื้อ 3) ด้านการเผยแผ่ พระสงฆ์ได้มีการนำหลักธรรมไปประยุกต์ให้มีการลดขั้นตอนลง เช่น การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่าง ๆ 4) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ มีการบริจาคทรัพย์ส่วนตัว เพื่อมอบให้เป็นทุนการศึกษาแก่เด็กนักเรียน และการจัดตั้งทุนสงเคราะห์ 5) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยพัฒนาวัดให้ที่พักพิงในวัดเป็นพื้นที่แยกกักกันผู้ติดเชื้อ และชักชวนพุทธศาสนิกชนร่วมกันบริจาคทรัพย์เพื่อดูแลผู้ติดเชื้อ และ 6) การสาธารณูปการ มีการบูรณปฏิสังขรณ์เมรุที่ชำรุด จัดพื้นที่วัดให้สะอาดและโปร่งโล่ง และ 2. ข้อเสนอเชิงนโยบายประกอบด้วย 8 ประเด็น ได้แก่ 1) ลดขั้นตอนในการประกอบศาสนกิจต่าง ๆ 2) จัดระบบการดำเนินกิจกรรมพิธีให้ปลอดภัยจากการติดเชื้อโรค 3) เตรียมความพร้อมในศาสนพิธีทั้งสถานที่และผู้เกี่ยวข้อง 4) ใช้หลักธรรมในการดำเนินศาสนกิจ 5) ประชุมปรึกษาร่วมกันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ 6) จัดระบบสวัสดิการให้กับพระสงฆ์และผู้เกี่ยวข้อง 7) สร้างขวัญและกำลังใจให้กับพระสงฆ์และผู้เกี่ยวข้อง และ 8) ฝึกทักษะการใช้อุปกรณ์ป้องกันการติดเชื้อ ทั้งนี้ แนวปฏิบัติที่ดีจะเป็นไปในทางเดียวกับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งในสถานการณ์ทั่วไปและสถานการณ์ที่มีการแพร่ระบาดของโรคต่าง ๆ ได้

คำสำคัญ : ศาสนกิจวิถีใหม่, พระสงฆ์, วิกฤตโควิด-19

Abstract

The objectives of this qualitative research were 1) to draw lessons from the new way of religious practice of monks during the coronavirus-2019 (COVID-19) crisis in the Northeastern region. The research instruments include (1) a guide for initial questions for interviewing monks, (2) a guide for initial questions for group discussions with monks, and (3) a guide for observation. The data were analyzed using content analysis. The research findings were as follows: 1. The management of the affairs of the Sangha includes: 1) The management of the Sangha has good discipline: strengthening the organization of care for monks in groups at risk of infection with COVID-19 2) Religious aspect: the monks continue to support the teaching of the Dhamma and take measures to prevent the spread of infection 3) Religious outreach: the monks have endeavored to reduce the steps of Dhamma principles, such as giving talks at various occasions and places. 4) Educational assistance: they donate personal items to students as scholarships and set up relief funds. 5) Public Welfare: Develop the temple shelters into isolation areas for

the infected and ask Buddhists to donate for the care of the infected. 6) Public facilities: Have the damaged crematorium restored and keep the temple premises clean and airy. And 2. The policy proposals for the new way of religious practice of monks during the COVID-19 crisis include 1) Reducing the steps to perform various religious activities. 2) Organizing a system for conducting the ceremonial activities to be protected from infection. 3) Preparing the religious ceremonies for both the place and the people involved. 4) Applying Dhamma principles in the performance of religious duties. 5) Regular meetings for consultation with the relevant authorities. 6) Organizing the welfare system for the monks and related persons. 7) Creating morale and encouragement for monks and related persons, and 8) Training in using equipment to prevent infection. In this regard, the best practices are in the same direction as the policy recommendations, which can be applied both in general situations and in crises where an epidemic occurs.

Keywords: new normal of Buddhist practice, monks, COVID-19 Crisis

บทนำ

การติดเชื้อโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ไวรัสโคโรนา-19) เป็นโรคที่มีการระบาดใหญ่ (Pandemic) ไปทั่วโลก นับตั้งแต่เดือนธันวาคม 2562 เป็นต้นมา รายงานสถานการณ์จากองค์การอนามัยโลกวันที่ 3 พฤศจิกายน 2564 พบว่า มีผู้ติดเชื้อยืนยันสะสม 247,472,724 คน เสียชีวิตรวม 5,012,337 คน ติดเชื้อรายใหม่ใน 24 ชั่วโมง 487,214 คน โดยมีผู้ป่วยจำนวนมากที่สุดคือทวีปสหรัฐอเมริกา รองลงมาคือทวีปยุโรป และเอเชียภาคตะวันออกเฉียงใต้ สำหรับประเทศไทย พบว่า มีผู้ติดเชื้อยืนยันสะสม 1,935,442 คน เสียชีวิตรวม 19,394 คน ติดเชื้อรายใหม่ใน 24 ชั่วโมง 7,679 คน เสียชีวิตใน 24 ชั่วโมง 56 คน (World Health Organization: WHO, 2021) ส่วนจังหวัดอุบลราชธานี รายงานตั้งแต่เดือน เมษายน 2564 ถึง วันที่ 3 พฤศจิกายน พ.ศ. 2564 มีผู้ป่วยสะสม รวม 19,960 คน ผู้ป่วยรายใหม่ 29 คน ผู้ป่วยเสียชีวิตสะสม 152 ราย (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี, 2564) บำเพ็ญกุศลและฌาปนกิจที่วัดรวบรวมโดยสำนักงานพระพุทธศาสนา จนถึงวันที่ 3 พฤศจิกายน 2564 เป็นจำนวน 154 ราย(สำนักงานพระพุทธศาสนา, 2564)

การระบาดโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ไวรัสโคโรนา-19) ที่รุนแรงมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คน รวมทั้งการทำศาสนกิจของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นงานทางศาสนาที่ภิกษุสามเณรปฏิบัติ เช่น การทำวัตรสวดมนต์ การทำศาสนาพิธีต่าง ๆ และการเผยแผ่ศาสนา โดยสำนักเลขาธิการมหาเถร

สมาคม (2563) และกรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข (2563) ได้ออกมาตรการควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดโดยการให้หลีกเลี่ยงการเดินทางหรือเลื่อนการเดินทางไปยังประเทศหรือพื้นที่ที่มีการระบาด หากกลับจากพื้นที่เสี่ยงให้กักตัวเองเพื่อสังเกตอาการเป็นระยะเวลา 14 วัน เลื่อนการลงพื้นที่ตรวจประเมินโครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข เลื่อนการจัดประชุมพระสังฆาธิการ ระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส งดการเจริญพระพุทธมนต์ถวายพระพรชัยมงคล และถวายเป็นพระราชกุศลหลีกเลี่ยงหรือเลื่อนการจัดกิจกรรมที่มีการรวมตัวของประชาชนจำนวนมาก และอาจมีความเสี่ยงต่อการแพร่ระบาดของโรค เช่น งานประจำปี ประเพณีสงกรานต์ รดน้ำดำหัว การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน กิจกรรมการปฏิบัติธรรม งานปริวาสกรรม เป็นต้น หากไม่สามารถเลื่อนกิจกรรมดังกล่าวได้ให้ดำเนินการตามมาตรการเฝ้าระวัง และป้องกัน ตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดอย่างเคร่งครัด ไม่ควรใช้สิ่งของร่วมกัน เช่น แก้วน้ำ หลอดดูดน้ำ ช้อนส้อม ผ้าเช็ดมือ อาสนะรองนั่ง ผ้าปูกราบ หนังสือสวดมนต์ ให้แต่ละบุคคลนำติดตัวมา สำหรับใช้ส่วนตัว จัดหาเจลล้างมือแอลกอฮอล์ฆ่าเชื้อ และจัดทำจุดบริการล้างมือพร้อมสบู่ เพื่ออำนวยความสะดวกในพื้นที่ที่มีการสัมผัสของร่วมกัน เช่น จุดประชาสัมพันธ์ จุดถวายสังฆทาน จุดรับบริจาค จุดปฐมพยาบาล ห้องสุขา เป็นต้น พร้อมรณรงค์ให้ญาติโยมล้างมือก่อนใส่บาตร/ถวายภัตตาหารพระทุกครั้ง จัดกิจกรรมประจำวัน เช่น การสวดมนต์ ไหว้พระ ปฏิบัติธรรม ในสถานที่ลักษณะเปิดโล่ง อากาศสามารถถ่ายเทได้สะดวก เปิดพัดลมระบายอากาศ ควรหลีกเลี่ยงการใช้ห้องปรับอากาศ ซึ่งการมีพฤติกรรมป้องกันการป้องกันโรคที่เหมาะสมจะช่วยลดการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้

การปฏิบัติศาสนกิจดังกล่าวมาแล้วนั้น มุ่งเน้นให้ครอบคลุมสังฆกิจ และสังฆกรรมตามพุทธบัญญัติ โดยพระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ และคณะ (2563) ได้จัดทำสื่อการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ปลอดภัยจากโควิดเพื่อให้เกิดการกระตุ้นส่งเสริมให้พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเกิดการปรับตัวในการใช้ชีวิตยุค New Normal ที่ถูกต้องตามมาตรการของภาครัฐและไม่ขัดต่อหลักศาสนา มี 10 ประเด็น ดังนี้ 1) การทำวัตรเช้า การทำวัตรเย็น การลงพระปาฏิโมกข์ 2) การจัดงานอุปสมบท 3) งานมงคลสมรส 4) การออกบิณฑบาตของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน 5) การมาทำบุญในวันพระหรือวันสำคัญทางศาสนา 6) การปฏิบัติตนของอาจารย์และนักเรียนโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลีนักธรรม แผนกสามัญ และโรงเรียนการกุศลภายในวัด 7) การปฏิบัติตนของอาจารย์และนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ 8) การปฏิบัติตนของพระสงฆ์ที่ต้องเดินทางไปปฏิบัติศาสนกิจนอกวัด 9) การเปิดวัดท่องเที่ยวให้ปลอดภัยจาก ไวรัสโคโรนา-19 และ 10) การจัดงานประจำปีตามวิถีวัฒนธรรมของวัดในยุค New normal

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีพื้นที่ขนาดใหญ่ มีพระสงฆ์จำนวนมาก โดยจังหวัดอุบลราชธานีมีพระสงฆ์และวัดจำนวนมากเช่นกัน จากมาตรการที่ประกาศเพื่อลดการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 พบว่ายังไม่มีการศึกษาติดตามว่าพระสงฆ์ปฏิบัติศาสนกิจอย่างไร หรือมีข้อจำกัดใดบ้าง จากมาตรการเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของประเทศไทย องค์กรสงฆ์ และจังหวัดต่าง ๆ ที่ประกาศออกมาเป็นระยะ ตามความรุนแรงของการระบาด คณะนักวิจัยมีประสบการณ์ในการทำงานและการวิจัยในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง มีการบูรณาการระหว่างศาสตร์ ได้แก่ พุทธศาสตร์ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และวิทยาศาสตร์สุขภาพ การถอดบทเรียนการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ของพระสงฆ์ในภาวะวิกฤตโควิด-19 เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ของพระสงฆ์ เพื่อสะท้อนศาสนกิจของพระสงฆ์ที่ได้ปฏิบัติมา หรือเป็นกระบวนการที่ได้ใช้หรือดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมาทั้งที่ประสบความสำเร็จแล้ว หรือยังต้องการการพัฒนาต่อยอด เพื่อนำไปสู่การกำหนดแนวปฏิบัติที่ดีในการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ของพระสงฆ์ในภาวะวิกฤตจากโรคอุบัติใหม่ได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ถอดบทเรียนการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ของพระสงฆ์ในภาวะวิกฤตโควิด-19 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษา จ.อุบลราชธานี
2. เพื่อสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบายการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ของพระสงฆ์ในภาวะวิกฤตโควิด-19

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยหาข้อมูลรอบทิศทางด้วยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร (Document analysis) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participatory observation) และการบันทึกภาคสนาม (Field note)

1. ผู้ให้ข้อมูล

1.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) คือ พระสงฆ์ผู้ให้ข้อมูล 50 รูป เลือกแบบเจาะจง วัดละ 5 รูป โดยเป็นพระเจ้าอาวาสหรือผู้แทน วัดละ 1 รูป พระลูกวัดวัดละ 4 รูป จากวัด 10 วัด ในจังหวัดอุบลราชธานี มีเกณฑ์คุณสมบัติของพระสงฆ์ ดังนี้

- 1) พระสงฆ์อายุ 20 ปี ขึ้นไป

- 2) สามารถพูดภาษาไทยได้
 - 3) มีความสนใจและยินดีให้ความร่วมมือในการวิจัย
 - 4) สามารถให้สัมภาษณ์ได้ทั้งต่อหน้า หรือทางโทรศัพท์ได้
 - 5) มีสติสัมปชัญญะดี สามารถพูดคุยให้ข้อมูลได้ด้วยตนเอง
 - 6) จำพรรษาอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานีในช่วงเดือน เมษายน 2564 ถึงวันที่เก็บข้อมูล
- เกณฑ์การเลือกวัด

- 1) เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานีที่มีพระภิกษุจำพรรษา
- 2) เป็นวัดตัวแทนที่ตั้งอยู่ในเขตเมือง เขตกึ่งเมือง เขตชนบท โดยแยกเป็น ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตเมือง วัดพระอารามหลวง 3 วัด วัดราษฎร์ 3 วัด และ วัดต่างอำเภอ 4 วัด

1.2 ผู้ให้ข้อมูลรอง (General informant) คือ ญาติโยมที่มาปฏิบัติกิจเกี่ยวกับศาสนาที่วัดอย่างต่อเนื่องจำนวน 10 คน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาในการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ประกาศโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ ในช่วงวิกฤตโควิด-19

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่นำมาใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

3.1 แบบตรวจสอบเอกสาร โดยตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ประกาศโดยหน่วยงานต่าง ๆ รายงานการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ของพระสงฆ์และการบริหารการปกครองบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน

3.2 แนวคำถามเริ่มต้นเพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อหาข้อสรุปจากประเด็นสำคัญ ๆ ในประเด็นการรับรู้ การให้ความหมายภาวะวิกฤตโควิด-19 ความรู้ของพระสงฆ์เกี่ยวกับการติดต่อของโรค ช่องทางของการเข้าถึงความรู้ การแพร่กระจายโรค และการเปลี่ยนแปลงกิจของพระสงฆ์เมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดที่รุนแรงของโควิด-19 การมีส่วนร่วมให้ความรู้กับประชาชนที่มาทำบุญที่วัด การฉกฉวยโอกาสผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 สิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องป้องกัน และความปลอดภัยจากการติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่พระสงฆ์สามารถมีหรือใช้ได้ สำหรับเจ้าอาวาสวัด แนวคำถามคล้ายกันกับพระลูกวัด แต่จะเพิ่มเรื่องของการบริหารจัดการ การกำหนดนโยบาย และการถ่ายทอดนโยบายให้กับพระลูกวัด และประชาชนที่มาทำกิจกรรมทางศาสนาในวัด

3.3 แนวคำถามเริ่มต้นเพื่อการสนทนากลุ่ม ถ้ามองเกี่ยวกับ การรับรู้ ความรู้ของ พระสงฆ์เกี่ยวกับการติดต่อของโรค ช่องทางของการเข้าถึงความรู้ การแพร่กระจายโรค การรับมือ ในด้านศาสนกิจที่ผ่านมาและการเปลี่ยนแปลงกิจของพระสงฆ์เมื่อเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดที่ รุนแรงของโควิด-19 การมีส่วนร่วมให้ความรู้กับประชาชนที่มาทำบุญที่วัด การฉกฉวยกิจศพ ผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อ โควิด-19 สิ่งอำนวยความสะดวก เครื่องป้องกัน และความปลอดภัยจาก โควิด-19 ที่พระสงฆ์สามารถมีหรือใช้ได้

3.4 แบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การวิจัยครั้งนี้ ใช้การสังเกตระหว่างพิธีกรรมทาง ศาสนา หรือระหว่างการทำศาสนกิจของพระสงฆ์ทั้งในวัดและนอกวัด

3.5 แบบบันทึกภาคสนาม โดยบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตตามความเป็นจริง ปฏิบัติการของผู้ให้ข้อมูล สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจ และปฏิสัมพันธ์ของผู้เกี่ยวข้อง กับการปฏิบัติศาสนกิจ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ และสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบาย การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ด้วยหลักการวิเคราะห์เนื้อหา จำแนกคำ/หลักสำคัญ และตีความ (Construct and interpretation) โดย นำผลการวิเคราะห์การปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่มาวิเคราะห์ และ สังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบาย (อภิชาติ พันธเสน, 2549)

ผลการวิจัย

การถอดบทเรียนการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ของพระสงฆ์ในภาวะวิกฤตโควิด-19 ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษา จ.อุบลราชธานี

1. ศาสนกิจวิถีใหม่ : การรับรู้ และการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่

1.1 ระยะแรกของการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 พระสงฆ์มีความกังวลและ หวาดกลัวเพราะได้รับข่าวสารการเสียชีวิตของประชากรต่างประเทศจำนวนมากจากการติดเชื้อ ยัง ไม่มียาและวิธีการในการรักษาโรค สิ่งที่ทำให้คลายกังวล คือการดูแลตนเอง การทำประกันชีวิต คิด ว่าเป็นโรคระบาดเหมือนทุกปี และมีความเชื่อในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าว่าเกิดมาแล้วต้องตาย มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย ต่อมาปรับตัวได้คลายกังวลแม้จะมีการระบาดของสายพันธุ์ใหม่ก็ไม่กลัวเพราะมี หลักการในการดูแลตนเอง ศึกษาหาความรู้จากการอ่านวิจัย หลีกเลี่ยงการชุมนุม บริเวณที่มีคน จำนวนมาก ดังคำกล่าว “ระยะแรกคนกะแตกตื่น มันติดง่าย ตายง่าย บ่มีयरักษา ก็เป็นธรรมดา คนกะย่าน(กลัว) แต่พระนี่ปฏิบัติอยู่แล้ว ยิ่งพระปฏิบัติเคร่ง ก็ไม่มีอะไรต้องกลัว ก็ปฏิบัติตามที่

เจ้าหน้าที่สาธารณสุขแนะนำ แล้วก็คณะสงฆ์ที่ประกาศมาเป็นระยะ บอให้อยู่กันหลายคน บ่อฉันรวมกัน คนป่วยก็กันออก พระปรับตัวได้ง่ายอยู่” (พระเจ้าอาวาส1)

1.2 ระบุว่าโรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19 เป็นโรคที่ติดต่อกับคนที่รับเชื้อมาโดยไม่ป้องกันตนเอง ไม่สวมแมส ไม่รักษาระยะห่างเมื่อเข้าชุมชน เมื่อหายใจใกล้กันทำให้มีการติดเชื้อ เพราะโรคติดต่อทางลมหายใจ อีกทั้งคนที่มีโรคประจำตัวเช่น โรคเบาหวาน คนชรา จะเป็นกลุ่มเสี่ยงติดเชื้อแล้วมีอาการทรุดลงอย่างรวดเร็ว โดยพระลูกวัดให้ข้อมูลว่า

“คนมีโรคประจำตัว คนแก่ ถ้าติดโควิด ตายก่อนเพื่อน” (พระลูกวัด1)

พระสงฆ์ยังกล่าวถึงความเชื่อว่าการถึงเวลาที่ต้องเสียชีวิต จะไม่มีใครพ้นความตายได้

“ยังมีความเชื่อว่าการติดเชื้อขึ้นกับดวง ดวงดีก็รอดไม่ติดเชื้อ ถึงแม้ติดเชื้อก็ไม่ตายเห็นจากบางคนไม่ฉีดวัคซีนยังไม่ติดเชื้อ แสดงให้เห็นว่าคนนั้นยังไม่ถึงที่ตาย หรือไม่มีภูมิคุ้มกันสูง” (พระลูกวัด3)

1.3 ระบุว่ากิจกรรมที่ทำให้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ได้แก่ การฉันท์อาหารร่วมกัน วิธีการป้องกันการติดเชื้อคือ แยกกุฏิให้พระภิกษุพักอยู่รูปเดียวต่อห้อง กรณีถ้ามีพระรูปใดติดเชื้อให้แยกพระรูปนั้นออกจากคณะสงฆ์

“ท่านเจ้าอาวาสให้นโยบายว่าหากมีพระรูปใดติดเชื้อให้แยกกิจกรรมของพระออกจากเพื่อนทั้งหมด รวมทั้งที่พัก ที่ฉันท์อาหาร ภาชนะให้แยกหมด” (พระลูกวัด4)

“ญาติโยมก็ไม่ให้มาใกล้ไม่ว่าจะมีการติดเชื้อโควิดหรือไม่” (พระลูกวัด6)

1.4 เมื่อมีการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ศาสนกิจของพระสงฆ์ที่เปลี่ยนไป คือ การสวดมนต์ไหว้พระ ให้สวดมนต์ที่กุฏิของพระภิกษุแต่ละรูป ใช้ห้องน้ำรวมได้ แบ่งแยกของใช้ส่วนตัว การทำความสะอาด แนะนำศาสนิกชนให้หาความรู้ป้องกันตนเองทางยูทูบ เฟสบุ๊ก หรือทางไลน์ งดกิจกรรมทางศาสนา สื่อสารทางโทรศัพท์ การทำบุญด้วยเงินจะใช้การโอนเข้าบัญชีของวัดแทน โดยพระสงฆ์ให้ข้อมูลว่า “ถ้าโยมจะนำอาหารมาถวายก็จะโทรบอก และโอนเงินให้พระสงฆ์ทางบัญชีของวัดเมื่อต้องการถวายเงินทำบุญ” (พระลูกวัด3)

1.5 การป้องกัน กินร้อน ช้อนกลาง หมั่นล้างมือ ทาเจลบ่อย ๆ ใส่แมส เว้นระยะห่าง ถ้าอยู่ในงานศพ เว้นระยะห่างให้ญาติผู้เสียชีวิตเว้น 1 เมตร มี อสม. เขามาตั้งตรวจ ให้ล้างมือด้วยเจลก่อนเข้างาน สุ่มตรวจวัดแอลกอฮอล์ทุกครั้ง ถ้าผู้ร่วมงานมีอุณหภูมิ 37 องศาขึ้นไปไม่ให้เข้างาน พระสงฆ์ให้ข้อมูลว่า “กรณีมาทำบุญถวายกฐนิกายิกายจะถวายเป็นถุงเป็นชุด ๆ หรือบางวันมีโยมมาทำอาหารถวายปฏิบัติตามมาตรการการป้องกัน โรคติดเชื้อไวรัสโควิด-19” (พระลูกวัด1)

“ที่สำคัญอีกอย่างคือการประชาสัมพันธ์ให้เข้าใจถึงความรุนแรงของโรค การรับประทานยาพื้นบ้าน เช่น ฟ้าทะลายโจร การเข้าถึงความรู้ในการป้องกันตนเองได้รับความเอื้ออำนวยอินเทอร์เน็ตจากท่านเจ้าอาวาสวัดติดอินเทอร์เน็ตให้พระในวัดได้ใช้เพื่อการสื่อสารความรู้อีกทาง

หนึ่ง” (พระลูกวัด5) “คงให้สัณฐานอาหารเป็นแบบบรรจุใส่ในปิ่นโตแทน การฉันทอาหารตั้งโต๊ะ” และการสวดมนต์ เป็นฉบับย่อเพื่อลดขั้นตอนให้สั้นลงกว่าเดิม” (พระลูกวัด7)

1.6 หน่วยงานที่ให้การช่วยเหลือหลายหน่วยงาน มีทั้งจาก โรงพยาบาล สาธารณสุข และเทศบาลเอาของมาให้ มีแมสค์ น้ำยาล้างมือ โดย อสม.มาดูแลเป็นประจำพระเจ้าอาวาสให้ข้อมูลว่า “การระบาดของโควิดนี้ มันเป็นปัญหาระลอกระดับโลกชาติ หลายหน่วยงานยื่นมือมาช่วยเหลือเยอะมาก วัดก็ได้รับการช่วยเหลือ จากหมอ พยาบาล พวกสาธารณสุขเขาลงเต็มที่ เทศบาลก็เอาของมาให้ อสม.ก็มาถามไถ่ประจำ” (พระเจ้าอาวาส1)

1.7 การป้องกันตนเองในช่วงมีการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ผ่านมามีความสำเร็จ พระลูกวัดให้ข้อมูลว่า “ป้องกันตัวเองจากโควิดได้ เพราะพระในวัดไม่มีพระรูปใดติดเชื้อโควิด มาตราการต่าง ๆ นำมาจากการอ่านในเว็บไซต์ต่าง ๆ แล้วนำมาบอกต่อกันและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด” (พระลูกวัด1)

1.8 หลักเสี่ยงการจัดกิจกรรมที่มีความเสี่ยงต่อการแพร่กระจายเชื้อ หรือลดลงให้น้อยที่สุด คือ บุญประเพณีประจำปี งานศพ วันสงกรานต์ พระลูกวัดให้ข้อมูลว่า “ช่วงโควิดระบาด ดรงับกิกนิมนต์ ไม่ออกไปไหน ถ้าได้ออกไปเพราะญาติโยมขอให้ไปก็จะไปโดยใช้เวลาน้อย ๆ สวดสั้น ๆ กระชับเอา แล้วก็กลับ ไม่อยู่ฉันท์ที่บ้านโยม ตลอดงานก็ใส่แมสค์” (พระลูกวัด4)

“งานศพที่วัดไม่มีเตาเผาเร็ว ก็ไม่รับเผาศพเลย ส่งไปให้วัดที่เขาพร้อม” (พระลูกวัด8)

2. ศาสนกิกวิถีใหม่ : หลักธรรมที่ปฏิบัติในสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019

หลักธรรมที่ใช้ในการฉาปนกิกศพผู้เสียชีวิตจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 นั้น ผู้ให้ข้อมูลมีการให้ข้อมูลในทางเดียวกันว่าใช้เมตตาธรรมคือหลักพรหมวิหาร 4

“ใช้หลักพรหมวิหาร 4 โดยเฉพาะหลักของความ “เมตตา” ต่อเพื่อนมนุษย์โลก เพราะเราเห็นความทุกข์ของญาติโยมผู้เสียชีวิต บางรายไม่มีญาติ เราก็ออกค่าใช้จ่าย ดำเนินพิธีให้” (พระเจ้าอาวาส2)

“บางรายญาติก็ต้องกักตัว ไม่สามารถมาร่วมดำเนินพิธีได้ เราก็ดำเนินการให้ตามประเพณีอย่างเต็มที่ ไม่ให้ขาดตกบกพร่อง เหล่านี้เพราะเราต้องเมตตาธรรมต่อเพื่อนมนุษย์ เพื่อให้เขาเหล่านั้นคลายทุกข์ เขามาหาเราเขามีทุกข์มันก็คือการสร้างบุญสร้างกุศลอย่างหนึ่ง” (พระเจ้าอาวาส2)

“วัดเราใช้พรหมวิหาร 4 คือหลักเมตตานั่นแหละ เราเห็นว่าเป็นการบรรเทาทุกข์ให้เขาจึงใช้เมตตาแก่เขา จัดการตามมีตามเกิดด้วยศรัทธา ไม่เรียกร้องหรือคาดหวังอะไรจากเขา เพราะเขาเป็นผู้มีทุกข์” (พระเจ้าอาวาส5)

จากการถอดบทเรียนการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดในประสบการณ์การมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการจัดพิธีศพผู้ติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 นั้น พบประเด็นที่น่าสนใจหลากหลายมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินใจในการรับเป็นวัดที่จะดำเนินการ ซึ่งต้องมีปัจจัยประกอบการตัดสินใจหลายอย่าง อีกทั้งผู้นำของวัด คือ เจ้าอาวาสและคณะสงฆ์ต้องมีจิตใจเข้มแข็งและพร้อมในการเผชิญกับสถานการณ์ ดังนั้นองค์คณะสงฆ์ถือว่ามีความสำคัญต่อการดำเนินพิธีฌาปนกิจเป็นอย่างยิ่ง ปัจจัยแห่งความสำเร็จที่สำคัญคือ การใช้หลักธรรมในการดำเนินงาน การสื่อสารชัดเจน การทำความเข้าใจ การรับมอบและส่งต่อนโยบาย การปฏิบัติตามมาตรการอย่างเคร่งครัด และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งข้อมูลจากการถอดบทเรียนในครั้งนี้สามารถนำไปเป็นข้อเสนอเชิงนโยบาย การดำเนินงานป้องกันควบคุมการแพร่กระจายเชื้อ โรคระบาด และการจัดการงานศพผู้ติดเชื้อโรคระบาดร้ายแรงในอนาคตต่อไป

3. หลักธรรมและคตินิยมในการดำเนินการและปฏิบัติหน้าที่ของคฤหัสถ์

ผู้ให้ข้อมูลอธิบายว่าใช้หลัก “การอยู่ร่วมกันและการร่วมด้วยช่วยกัน” เป็นแนวทางในการบริหารจัดการ โดยให้ยึดปณิธานว่า “ประโยชน์ของพี่น้องประชาชนเป็นหลัก” เพื่อให้เกิดสังคมที่เข้าใจและขับเคลื่อนสุขภาพผู้คนในสังคมไปพร้อม ๆ กัน

“การดำเนินงานเราอาจจะพบปัญหาอุปสรรคจริง แต่ถ้าเรายึดประโยชน์ของชาวบ้านเป็นหลัก แรกเริ่มที่เรามีกระแสต่อต้าน ไม่เห็นด้วย เราก็ทำความเข้าใจ และคุยกันในทีมว่าเดี่ยวเขาก็เข้าใจ และจากนั้นการสนับสนุนต่าง ๆ จะตามมาเอง แต่เราเจ้าหน้าที่สาธารณสุขนั้นต้องเป็นหลัก ทั้งการออกแนวปฏิบัติ การทำความเข้าใจ และถ่ายทอดนโยบาย และการติดตามการดำเนินงาน” (ผู้ปฏิบัติกิจเฉพาะ)

เจ้าหน้าที่ที่ช่วยประสานงานการนำร่างผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อโคโรนาไวรัส 2019 ได้กล่าวถึงการช่วยงานฌาปนกิจ ต้องมีหลักธรรมประจำใจ จากคำกล่าว

“จากการปฏิบัติงานมองเห็นว่าความเมตตาของพระที่เป็นสิ่งสำคัญมากในช่วงการเกิดวิกฤตเพราะทุกคนกลัวมากแต่พระยังมีความเมตตาเข้ามาช่วยเหลือ บางทีมีศพของผู้ยากไร้ไม่มีเงินในการซื้อน้ำมันท่านยังมีความเมตตา เมตตาธรรมของทั้งพระสงฆ์และผู้ปฏิบัติ” (เจ้าหน้าที่สำนักพุทธฯ)

การรับนโยบายและการถ่ายทอดนโยบาย

สำหรับแนวทางมาตรการ และการดำเนินการพิธีทางศาสนกิจต่าง ๆ ศพนั้นผู้ให้ข้อมูลอธิบายว่า เจ้าหน้าที่สาธารณสุขและทีมที่เกี่ยวข้องมีการรับนโยบายและแนวทางจากกรมการแพทย์ และสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดจะมีการประชุม สื่อสารส่งมอบนโยบาย การแบ่งโซนพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจ และมีช่องทางการสื่อสารผ่านทั้งช่องทางไลน์ เว็บไซต์ และการเปิดห้องประชุมออนไลน์ เพื่อนำเสนอความก้าวหน้า หรือผลการดำเนินงานในแต่ละวงรอบ ตลอดจนการ

ปรึกษาหารือต่าง ๆ จากนั้นก็จะนำนโยบายเหล่านั้นไปประสานทางสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด อุบลราชธานี และโรงพยาบาล สื่อสารไปยังวัดเป้าหมายต่อไปตามลำดับ

การปรับเปลี่ยนศาสนกิจแบบเดิมสู่ศาสนกิจวิถีใหม่

การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ส่งผลให้ศาสนกิจของพระสงฆ์มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับมาตรการการป้องกันโรคของกระทรวงสาธารณสุข มีการทำงานเป็นเครือข่าย ซึ่งเป็นกลุ่มที่เจ้าหน้าที่ต้องมาทำความเข้าใจ ในการดำเนินกิจกรรมและพิธีการต่าง ๆ ขั้นตอนการดำเนินพิธี ตั้งแต่ศพมาถึงบริเวณศาลา ไปจนกระทั่งศพได้รับการเผาเป็นที่เรียบร้อย ซึ่งบุคลากรที่อยู่ในตลอดระยะเวลาเหล่านี้ก็คือพระสงฆ์ผู้ประกอบศาสนพิธี ตั้งแต่การสวดมาติกา บังสุกุล ทางเจ้าหน้าที่มาพูดคุยร่วมกับทีมบุคลากรจากวัฒนธรรมจังหวัด และสำนักพระพุทธศาสนาจังหวัด จะต้องมาปรึกษาร่วมกัน ว่ากิจกรรมใดที่เราพอจะลดได้ กิจกรรมใดที่คงไว้ และดำเนินการให้กระชับเวลา ได้อย่างไร ซึ่งพระสงฆ์จะมีส่วนสำคัญในการเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทั้งหมด นอกจากนี้ ในบางวัดที่ไม่มีบุคลากรที่เป็นฆราวาส พระสงฆ์ต้องมียุติบาทในการเป็นผู้ดูแลเรื่องการจุดไฟเตา และการพลิกศพด้วยตนเอง ดังนั้น จากข้อมูลที่ได้รับข้อมูลอธิบายมาพบว่า พระสงฆ์มีบทบาททั้งทางด้านการบริหารจัดการ และการเป็นผู้ปฏิบัติดำเนินพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดระยะเวลาที่พิธีศพดำเนินอยู่ ตั้งแต่ต้นจนเสร็จสิ้นกระบวนการ

4. การสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบายการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ของพระสงฆ์ในภาวะวิกฤตโควิด เมื่อเกิดการระบาดของโรคติดเชื้อต่าง ๆ ที่รุนแรงที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต ผู้วิจัยมีข้อเสนอเชิงนโยบาย ดังนี้

4.1 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติประกาศมาตรการลดขั้นตอนในการประกอบศาสนกิจต่าง ๆ รวมทั้งพิธีฌาปนกิจ

4.2 กระทรวงสาธารณสุข องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาวางแผนจัดระบบการดำเนินกิจกรรมในพิธีให้ปลอดภัยจากการติดเชื้อโรค

4.3 กระทรวงสาธารณสุข องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาเตรียมความพร้อมรับมือผู้เจ็บป่วยด้วยโรคระบาด ที่อยู่ในพื้นที่แยกกักกันในบริเวณวัด รวมทั้งในงานฌาปนกิจศพทั้งสถานที่และผู้เกี่ยวข้อง

4.4 สำนักงานพระพุทธศาสนาเสนอแนะแนวทางใช้หลักธรรมต่าง ๆ เพิ่มพูนและเชื่อมโยงความรู้ทางธรรมะและผลกระทบจากการระบาดของโรคให้กับพระสงฆ์ เช่น พรหมวิหาร 4

4.5 กระทรวงสาธารณสุข องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนา รวมทั้งชุมชนที่ตั้งของวัดจัดประชุมปรึกษาร่วมกันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ

4.6 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดระบบสวัสดิการให้กับพระสงฆ์ และผู้เกี่ยวข้องในช่วงของการเกิดวิกฤตของโรคระบาด

4.7 กระทรวงสาธารณสุข องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนา และหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ควรร่วมสร้างขวัญและกำลังใจให้กับพระสงฆ์และผู้เกี่ยวข้อง

4.8 กระทรวงสาธารณสุขฝึกทักษะการใช้เครื่องป้องกันการติดเชื้อให้กับพระสงฆ์ โดยเฉพาะเรื่องการฉาปนกิจผู้เสียชีวิตด้วยโรคระบาด

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องถอดบทเรียนการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ของพระสงฆ์ในภาวะวิกฤตโควิด-19 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อถอดบทเรียนและสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบาย มีประเด็นการอภิปราย ดังนี้

1. ผลการถอดบทเรียนการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ของพระสงฆ์ในภาวะวิกฤตโควิด-19 พบว่าพระสงฆ์รับรู้ความรุนแรงของโรค และมีส่วนร่วมปฏิบัติตามมาตรการควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัดโดยการให้หลีกเลี่ยงการเดินทางหรือเลื่อนการเดินทางไปยังพื้นที่ที่มีการระบาด หากกลับจากพื้นที่เสี่ยงให้กักตัวเองเพื่อสังเกตอาการของการเดินทาง เลื่อนกิจกรรม ปฏิบัติตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดอย่างเคร่งครัด ไม่ใช้สิ่งของร่วมกัน จัดหาเจลล้างมือแอลกอฮอล์ฆ่าเชื้อ และจัดทำจุดบริการล้างมือพร้อมสบู่ เพื่ออำนวยความสะดวกในพื้นที่ที่มีการสัมผัสของร่วมกัน เช่น จุดประชาสัมพันธ์ จุดถวายสังฆทาน จุดรับบริจาค จุดปฐมพยาบาล ห้องสุขา ซึ่งเป็นการปฏิบัติศาสนกิจแบบใหม่ที่พระสงฆ์ต้องมีความเข้าใจและต้องการสื่อให้ความรู้ สอดคล้องกับการศึกษาของ พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ และคณะ (2563) ได้จัดทำสื่อการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ปลอดภัยจากโควิดเพื่อให้เกิดการกระตุ้นส่งเสริมให้พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเกิดการปรับตัวในการใช้ชีวิตยุค New Normal ที่ถูกต้องตามมาตรการของภาครัฐและไม่ขัดต่อหลักศาสนา

พระสงฆ์ต้องการความรู้ด้านสาธารณสุขเพื่อการป้องกันการติดเชื้อที่ถูกต้อง เช่น การดูแลผู้ถูกกักกันเนื่องจากสงสัยติดเชื้อ รวมทั้งพระที่มีโรคประจำตัวที่จำพรรษาอยู่ในวัดที่เสี่ยงต่อการเจ็บป่วยที่รุนแรงมากกว่าบุคคลทั่วไป แต่วัดยังมีมีกิจกรรมทางศาสนกิจ และกิจกรรมที่เป็นพิธีกรรมทางศาสนาตามความเชื่อ และเหตุผลทางด้านจิตวิญญาณ หลายกิจกรรมที่ประชาชนและพระสงฆ์จะมีโอกาสที่จะได้ร่วมกิจกรรมกัน เช่น งานศพ งานบุญประเพณี การบิณฑบาต และงานพิธีกรรมมงคลต่าง ๆ พระสงฆ์จึงต้องมีความรู้และการปฏิบัติที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา

อย่างปลอดภัยตามวิถีชีวิตความปกติแบบใหม่สอดคล้องกับการศึกษาของจรรยาสุริ มีหนองหัวและคณะ (2565) ที่ศึกษาแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพและพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อโรคไวรัสโคโรนา 2019 ของพระสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี ที่พบว่าพระสงฆ์มีการรับรู้ด้านสุขภาพเกี่ยวกับโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการที่เป็นปกติสำหรับพระสงฆ์ และให้ความร่วมมือกับหน่วยงานต่าง ๆ ได้ดี มีการแสวงหาความรู้หลายช่องทาง สามารถให้คำแนะนำกับผู้อื่นได้ ผลการศึกษารังนี้เสนอให้มีรูปแบบในการดูแลสุขภาพของพระสงฆ์ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พระสมุห์ธงชัย สุนทรจาโร และคณะ (2565) ที่ได้ศึกษารูปแบบการส่งเสริมสุขภาพพระสงฆ์ในสถานการณ์โควิด-19 ในจังหวัดนครราชสีมา เสนอให้มีการจัดการป้องกันและตรวจวัดอุณหภูมิป้องกันผู้เข้ามาทำบุญที่วัดตลอดเวลา ด้านชุมชนและสังคม ดูแลสุขภาพพระสงฆ์ หน่วยงานสาธารณสุขและผู้นำชุมชน อสม. ตั้งหน่วยคัดกรองเบื้องต้นและออกให้คำแนะนำแก่พระสงฆ์ในการป้องกัน Covid-19 ด้านพระสงฆ์เป็นผู้นำด้านสุขภาพของชุมชนและสังคม วัดเป็นศูนย์กลางจิตใจของประชาชนในยามยาก ในช่วงสถานการณ์ Covid-19 วัดเป็นธรรมาภรณ์ในการจัดมาปณิกกิจศพผู้ติดเชื้อและอำนวยความสะดวกให้กับญาติของผู้เสียชีวิต สอดคล้องกับการศึกษาของพระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิพัฒน์ (2565) ที่ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการมาปณิกกิจศพผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อโรค COVID-19 ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ คือ 1. มีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในกิจกรรมและพิธีมาปณิกกิจศพผู้ติดเชื้อโควิด-19 ได้แก่ 1) รับผิดชอบหลักในการรับมาปณิกกิจศพผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อโรค COVID-19 2) รับนโยบายและร่วมออกแบบการบริหารจัดการพิธีมาปณิกกิจ 3) เป็นผู้ประสานสืบทอด และ 2. เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ แม้อยู่ในสถานการณ์ที่วิกฤตการแพร่ระบาดของ COVID-19 โดยนำหลักธรรมไปบูรณาการใช้กับพิธีมาปณิกกิจอย่างเหมาะสม มีความสามารถในการจูงใจคนให้ปฏิบัติตามแนวทางพุทธศาสนา และมีความเป็นผู้ที่มีภาวะความเป็นผู้นำสูง

ข้อค้นพบและการเชื่อมโยงด้านการบริหารที่สำคัญเพื่อเพิ่มประสิทธิผลและประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในช่วงของการปรับเป็นศาสนกิจวิถีใหม่ 6 ด้าน ได้แก่ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการนั้น พระครูพิฑูรณคราภิรักษ์ (อนุชาติ นรินโท) และพระมหาสุเมธ สมานโต (2564) ได้เสนออย่างสอดคล้องกล่าวคือ การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักปาปณิกกรรมประกอบด้วย มิวสัยทัศน์ จัดการดี และมีมนุษยสัมพันธ์ซึ่งเป็นทักษะสำคัญที่ช่วยให้การบริหารประสบความสำเร็จ และทำให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีความมั่นคง และยั่งยืนในมิติการบริหารโดยแท้จริง

2. ผลการสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงนโยบายการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ของพระสงฆ์ในภาวะวิกฤตโควิด ข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ของพระสงฆ์มี 8 ประการ ที่

เกี่ยวข้องการสนับสนุนให้ศาสนกิจวิถีนีใหม่ของพระสงฆ์ที่กลมกลืนกับมาตรการและแนวปฏิบัติด้านสาธารณสุขและมาตรการของสังคมโดยยึดโยงกับหลักธรรมคำสอน และศาสนพิธี สอดคล้องกับการศึกษาเอกพจน์ คงกระเรียน (2561) พบว่าการที่พระสงฆ์เข้าไปแสดงบทบาทและมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาสังคมของภาครัฐ ย่อมแสดงให้เห็นว่าในฐานะที่พระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยไม่ได้อยู่นิ่งเฉยต่อความทุกข์ยากลำบากของคนในสังคมยังตื่นตัวเดือดร้อนใจแทนชาวบ้าน มีอาทอนเห็นความลำบาก พระสงฆ์ต้องลุกขึ้นมาช่วยพัฒนาสังคมโดยอาศัยบทบาทและสถานะในความเป็นผู้นำทางโลก และทางธรรมช่วยเหลือสังคมในทุกรูปแบบ การพัฒนาของพระสงฆ์สามารถช่วยแก้ปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมืองและด้านสังคมได้อย่างแท้จริง โดยออกมาในรูปแบบของการพัฒนาทางด้านวัตถุ การพัฒนาทางด้านจิตใจ หรือออกมาในรูปแบบของการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุ และทางด้านจิตใจควบคู่กันไปส่งผลให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปในทิศทางที่ดีขึ้น และยังสอดคล้องกับการศึกษาพระครูธรรมธรศิริวัฒน์ สิริวิฑูโน (2565) ที่ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการฉกษพผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อโรค COVID-19 ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าข้อเสนอรูปแบบการฉกษพผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อโรค COVID-19 วิถีใหม่ ได้แก่ 1) ลดขั้นตอนในการประกอบพิธีศพ และจัดระบบการดำเนินพิธีฉกษพที่ปลอดภัยจากการติดเชื้อโรค 2) เตรียมความพร้อมรับฉกษพทั้งสถานที่และผู้เกี่ยวข้อง 3) ใช้หลักธรรมพรหมวิหารสี่ 4) มีการประชุมปรึกษาร่วมกันหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอ 5) การจัดระบบสวัสดิการ 6) การสร้างขวัญและกำลังใจให้กับพระสงฆ์และผู้เกี่ยวข้อง 7) ฝึกทักษะการใช้เครื่องป้องกันการติดเชื้อ และ 8) ควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยค่าใช้จ่ายให้กับพระสงฆ์ และผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาณญานณี บุญทองคำ (2563) ที่ได้เสนอแนวทางการจัดการการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 โดยให้ความรู้กับพระสงฆ์เกี่ยวกับโรคและการแพร่เชื้อ และการใช้หลักเสขียวัตถ 75 เป็นพุทธบัญญัติ รวมทั้งการสร้างและพัฒนาพระคิลาณุปัฏฐาก โดยได้รับการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

การปฏิบัติศาสนกิจวิถีนีใหม่ของพระสงฆ์ เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ที่รุนแรง สามารถอธิบายโดยใช้ทฤษฎีระบบเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี คือพระสงฆ์ไม่เกิดการติดเชื้อหรือแพร่กระจายเชื้อ โดยปัจจัยนำเข้า ได้แก่ นโยบายหรือมาตรการการป้องกันการติดเชื้อที่มาจากกระทรวงสาธารณสุข ที่ถ่ายทอดไปยังสำนักงานพระพุทธศาสนาในส่วนต่าง ๆ นั่นคือต้องทำงานเป็นเครือข่าย มีการขยายการทำงานระหว่างหลายหน่วยงาน ดังนี้ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข โรงพยาบาลทุกระดับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเอกชน

รวมทั้งประชาชนทั่วไป มีการใช้หลักธรรมคำสอนให้พระสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติชัดเจน มีการให้วัดเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนดูแลปัญหาสาธารณสุข เช่น เป็นพื้นที่คัดกรอง รับผู้สงสัยติดเชื้อที่ถูกคัดแยกจากชุมชน การลดขั้นตอนพิธีการทางศาสนาแต่ยังคงความหมายเดิม การเฝ้าระวังป้องกันการแพร่กระจายเชื้อโดยดำเนินการตามมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดอย่างเคร่งครัด และการฝึกทักษะการใช้อุปกรณ์ป้องกันการแพร่กระจายเชื้อ ดังนั้นจึงวิพากษ์วิจารณ์วิถีปฏิบัติศาสนกิจวิถีใหม่ของพระสงฆ์ที่เป็นแนวทางเดียวกับปัญหาสุขภาพของชุมชนและสังคมยังคงความหมายของการเป็นศูนย์รวมด้านจิตใจของพุทธศาสนิกชนได้อย่างกลมกลืน

เอกสารอ้างอิง

- กรุงเทพมหานคร. (2564, 28 เมษายน). พระสงฆ์ที่เคยกวัดเป็น รพ.สนาม ติดเชื้อไวรัสโคโรนา *มรณภาพแล้ว*. สืบค้นวันที่ 4 ตุลาคม 2564 จาก <https://bit.ly/4decuhh>
- จรรยา ศรีมโนหงั่ว, ไวยพร พรหมวงศ์, พระครูธรรมธะศิริวัฒน์ สิริวิฑูโน, พระใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, และพระครูโกศลวิহারคุณ. (2565). แบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพและพฤติกรรม การป้องกันการติดเชื้อโรคไวรัสโคโรนา 2019 ของพระสงฆ์ในจังหวัดอุบลราชธานี. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 7(1), 817-831.
- ณัญญาณี บุญทองคำ. (2563). ผลกระทบและแนวทางการจัดการการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ของพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดพิษณุโลก. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 11(2), 465-477.
- กรมการควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข. โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ไวรัสโคโรนา -19). สืบค้นวันที่ 4 เมษายน 2563 จาก <https://bit.ly/44cvatR>
- พระครูธรรมธะศิริวัฒน์ สิริวิฑูโน, พระครูโกศลวิহারคุณ, จรรยา ศรีมโนหงั่ว อรุณศรี ผลเพิ่ม, และเชาวลิต ศรีเสริม. (2565). บทบาทของพระสงฆ์ในการมาปนกิจศพผู้เสียชีวิตจากการติดเชื้อโรค COVID-19 ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 7(3), 69-84.
- พระครูพิฑูรณคราภิรักษ์ (อนุชาติ นรินโท) และพระมหาสุเมฆ สมานีโต. (2564). ทักษะการบริหารกิจการคณะสงฆ์. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 4(2), 235-249.
- พระมหาบุญเลิศ อินทปด โย, ศ.ดร. และคณะ. (2563). *คู่มือ "การปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในยุค New Normal"*. นนทบุรี: หจก.นิติธรรมการพิมพ์.

พระสมุห์ธงชัย สุนทรจาโร, พระมหาวรเมธ เตชธมโม, พระวิชาญ จนทสาโร, และพระใบฎีกาบุญส่ง ปุณฺณภาโค. (2565). รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพะพระสงฆ์ในสถานการณ์โควิด-19 ในจังหวัดนครราชสีมา. วารสารมหาจุฬานาครธรรม, 9(2), 241-253.

สำนักงานพระพุทธศาสนา. (2564). เอกสารสำรวจรายชื่อวัดที่มีการนำศพของผู้เสียชีวิต.

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดอุบลราชธานี. 2564. รายงานจำนวนผู้ป่วยไวรัสโคโรนา จังหวัดอุบลราชธานี ข้อมูล ณ วันที่ 3 พฤศจิกายน 2564. สืบค้นวันที่ 3 พฤศจิกายน 2564, จาก <https://bit.ly/4aMY3iH>

สำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม. (2563). มาตรการควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (ไวรัสโคโรนา -19) สำหรับพระภิกษุ สามเณร. สืบค้นวันที่ 4 เมษายน 2563 จาก <https://bit.ly/49TRJor>

อภิชัย พันธเสน. (2549). สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพฯ: สกว.

เอกพจน์ คงกระเรียน. (2561). บทบาทพระสงฆ์ไทยกับการพัฒนาสาธารณะประโยชน์เพื่อสังคมกรณีพระธรรมมงคลญาณ (หลวงพ่อวิริยงค์ สิรินธโร). บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยรังสิต.

World Health Organization (2021). WHO Coronavirus (ไวรัสโคโรนา -19) Dashboard. Retrieved on November 3, 2021 from <https://bit.ly/3QjppVz>

World Health Organization (2020). Novel Coronavirus (ไวรัสโคโรนา -19) Advice for the Public. Retrieved on April 4, 2020 from <https://bit.ly/3QjppVz>

